

Obsah

Předmluva	13
I Elektrostatika	15
1.1 Elektrický náboj	15
1.1.1 Vlastnosti elektrického náboje	15
1.1.2 Coulombův zákon	17
1.1.3 Velikost elektrického náboje	20
1.1.4 Hustota elektrického náboje	23
1.1.5 Potenciální energie soustavy nábojů	24
1.1.6 Řešené příklady	25
a) Rovnováha soustavy statických nábojů	25
b) Elektrostatická energie iontového krystalu	27
1.2 Elektrostatické pole ve vakuu	29
1.2.1 Vektor intenzity elektrostatického pole bodových nábojů	29
1.2.2 Tok intenzity elektrostatického pole bodových nábojů	31
1.2.3 Potenciál elektrostatického pole bodových nábojů	35
1.2.4 Elektrostatické pole obecně rozložených nábojů	39
1.2.5 Gaussův zákon pro obecné elektrostatické pole	42
1.2.6 Nabitá plocha v elektrostatickém poli	44
1.2.7 Poissonova a Laplaceova rovnice	46
1.2.8 Hustota energie elektrostatického pole	47
1.2.9 Řešené příklady	48
a) Nabitá přímka	49
b) Nabitá rovina	50
c) Dvojice rovnoběžných nabitých rovin	52
d) Nabitá rovinná vrstva	53
e) Nabitá kulová slupka	54
f) Nabitá koule	55
g) Nabitá nekonečná válcová plocha a válec	56
h) Pole a potenciál na ose nabitě kružnice	57
i) Elektrostatické pole na ose válcové elektrody	57
j) Elektrostatické pole na ose kulového pásu	58
k) Elektrostatická energie nabitě koule	59
1.3 Elektrický dipól	60
1.3.1 Vlastnosti elektrického dipólu	60
*1.3.2 Multipólový rozvoj elektrostatického pole	65
*1.3.3 Elektrická dvojvrstva	69
*1.3.4 Objemové rozložení elektrických dipólů	71
1.3.5 Řešené příklady	73
a) Síla působící mezi dvěma elektrickými dipóly	73
b) Elektrický kvadrupólový moment elipsoidu	75
c) Polarizovaný válec a rovinná vrstva	76
d) Polarizovaná koule	77
1.4 Elektrostatické pole nabitých vodičů	79
1.4.1 Vodiče a nevodíče	79
1.4.2 Chování vodičů v elektrostatickém poli	82
*1.4.3 Nepřímé ověření Coulombova zákona	85
1.4.4 Základní úloha elektrostatiky	89
1.4.5 Kapacita a kondenzátor	91

1.4.6	Energie soustavy nabitých vodičů.....	98
1.4.7	Řešené příklady.....	102
	a) Bodový náboj a vodivá rovina.....	102
	b) Kulové elektrostatické zobrazení.....	104
	c) Vodivá koule v homogenním elektrostatickém poli.....	105
	d) Kapacita kulového kondenzátoru.....	106
	e) Kapacita válcového kondenzátoru.....	107
	f) Kapacita dvoulinky.....	107
	g) Mechanické napětí nabitých vodičů.....	108
	h) Elektrostatické měřicí přístroje.....	109
1.5	Elektrostatické pole v dielektrikách.....	111
1.5.1	Dielektrika v elektrostatickém poli.....	111
1.5.2	Polarizace dielektrika.....	113
1.5.3	Gaussův zákon pro elektrostatické pole v dielektriku.....	115
1.5.4	Materiálové vztahy, elektrická susceptibilita a permitivita.....	117
*1.5.5	Energie elektrostatického pole v dielektriku.....	119
1.5.6	Řešené příklady.....	123
	a) Volné náboje a nabité vodiče v dielektriku.....	123
	b) Elektrické pole na rozhraní dvou dielektrik.....	123
	c) Dielektrická koule a elipsoid v homogenním elektrostatickém poli.....	124
	d) Pole v dutině vytvořené v homogenním dielektriku.....	126
	Úlohy ke kapitole 1.....	127
2	*Silové působení mezi pohybujícími se náboji.....	131
2.1	Základní vztahy relativistické mechaniky.....	131
2.1.1	Einsteinův princip relativity.....	131
2.1.2	Lorentzova transformace.....	134
2.1.3	Relativistická dynamika.....	137
2.2	Pole pohybujících se nábojů.....	139
2.2.1	Pohybující se bodový náboj.....	139
2.2.2	Pole náboje pohybujícího se rovnoměrně malou rychlostí.....	141
2.2.3	Pole náboje pohybujícího se rovnoměrně libovolnou rychlostí.....	145
2.2.4	Pole náboje pohybujícího se libovolným způsobem.....	154
2.2.5	Řešené příklady.....	156
	a) Pole přímého nábojového paprsku.....	156
	b) Pole roviny vytvořené rovnoběžnými nábojovými paprsky.....	157
	c) Síly působící mezi nábojovými paprsky.....	158
	d) Transformace složek elektrického a magnetického pole.....	160
3	Stacionární pole.....	164
3.1	Elektrický proud.....	164
3.1.1	Pojem elektrického proudu, hustota proudu.....	164
3.1.2	Mechanismy vedení proudu.....	167
3.1.3	Rovnice kontinuity proudu.....	169
3.2	Stacionární elektrické pole a elektrický obvod.....	170
3.2.1	Základní vlastnosti stacionárního elektrického pole.....	170
3.2.2	Ohmův zákon pro homogenní vodiče.....	172
3.2.3	Ohmův zákon pro nehomogenní vodiče.....	176
3.2.4	Kirchhoffova pravidla pro stacionární obvod.....	180
3.2.5	Práce a výkon v elektrickém obvodu, Jouleův zákon.....	182
3.2.6	Řešené příklady.....	184
	a) Podobnost elektrostatického a stacionárního elektrického pole.....	184
	b) Řazení odporů.....	186
	c) Transformace hvězda trojúhelník.....	186
	d) Výkonové přizpůsobení spotřebiče.....	187

3.3	Stacionární magnetické pole	188
3.3.1	Vektor magnetické indukce	189
3.3.2	Ampérův zákon pro magnetické pole ve vakuu	190
3.3.3	Vektorový potenciál, Biotův–Savartův vzorec.....	194
*3.3.4	Magnetické pole v místech s nenulovou hustotou proudu, pole plošných proudů	199
3.3.5	Řešené příklady.....	201
	a) Magnetické pole přímého vodiče.....	202
	b) Magnetická indukce na ose kruhového závitu.....	204
	c) Magnetická indukce na ose solenoidu	205
	d) Magnetická indukce toroidu.....	206
	e) Vektorový potenciál homogenního pole a nekonečně dlouhého solenoidu.....	207
3.4	Magnetický dipól	209
3.4.1	Magnetický dipólový moment rovinné proudové smyčky	209
3.4.2	Potenciální energie a silové účinky magnetického pole na magnetický dipól.....	211
*3.4.3	Multipólový rozvoj magnetického pole.....	212
*3.4.4	Objemové rozložení magnetických dipólů	213
*3.4.5	Magnetická dvojvrstva	215
3.4.6	Řešené příklady.....	217
	a) Magnetický dipólový moment nabitě částice konající rovnoměrný kruhový pohyb.....	217
	b) Magnetický dipólový moment rotující nabitě koule.....	217
3.5	Magnetické pole v látkách.....	218
3.5.1	Chování látek v magnetickém poli.....	218
3.5.2	Magnetická polarizace (magnetizace) látek, magnetizační proudy	220
3.5.3	Ampérův zákon v látkovém prostředí	224
3.5.4	Materiálové vztahy, magnetická susceptibilita a permeabilita	226
3.5.5	Magnetický obvod	231
3.5.6	Magnetostatické pole	234
3.5.7	Řešené příklady.....	236
	a) Magnetické pole na rozhraní dvou prostředí	236
	b) Toroidní jádro se vzduchovou mezerou	236
	c) Koule v homogenním magnetickém poli.....	238
	d) Elipsoid magnetovaný ve směru hlavní osy	240
	Úlohy ke kapitole 3.....	241
4	Kvazistacionární elektrické a magnetické pole.....	244
4.1	Elektromagnetická indukce.....	244
4.1.1	Zákon elektromagnetické indukce	244
4.1.2	Souvislost mezi elektromagnetickou indukcí a silovými účinky magnetického pole.....	248
	a) Pohyb přímého vodiče v homogenním magnetickém poli.....	248
	b) Princip elektrického stroje.....	249
	c) Princip fluxmetru.....	252
4.1.3	Obecné vlastnosti kvazistacionárního pole.....	253
4.1.4	Vlastní a vzájemná indukčnost vodičů.....	256
4.1.5	Řešené příklady.....	259
	a) Demonstrace platnosti Ampérova zákona (měřicí transformátor)	259
	b) Vlastní indukčnost přímých vodičů.....	261
	c) Vlastní indukčnost kruhové smyčky	262
	d) Vlastní indukčnost solenoidu	263
	e) Vlastní indukčnost toroidu.....	263
	f) Vzájemná indukčnost dvou sousedních smyček	264
	g) Vzájemná indukčnost dvojice sousedních válcových cívek.....	265

4.2	Kvazistacionární elektrický obvod	266
4.2.1	Kirchhoffova pravidla pro kvazistacionární obvod	266
4.2.2	Generace střídavého harmonického napětí, střídavé obvody	270
4.2.3	Indukčně vázané obvody, transformátor	275
4.2.4	Řešené příklady	279
	a) Neustálený stav v obvodech s indukčností a kapacitou	279
	b) Sériový rezonanční obvod	281
	c) Vlastní kmity indukčně vázaných oscilačních obvodů	285
4.3	Energie kvazistacionárního pole	286
4.3.1	Zákon zachování energie v kvazistacionárních soustavách	286
*4.3.2	Obecné vyjádření energie magnetického pole	288
*4.3.3	Obecné vyjádření sil v magnetickém poli	292
4.3.4	Řešené příklady	294
	a) Síly působící mezi póly elektromagnetu	294
	b) Hysterezní ztráty ve feromagnetiku	295
	c) Střední hodnota výkonu ve střídavém obvodu	296
	d) Magnetoelektrický měřicí přístroj	297
	Úlohy ke kapitole 4	301
5	Elektromagnetické pole	303
5.1	Maxwellovy rovnice	304
5.1.1	Indukované elektrické pole	305
5.1.2	Magnetické pole posuvného proudu	308
5.1.3	Úplná soustava Maxwellových rovnic	311
5.1.4	Potenciály elektromagnetického pole	315
5.2	Energie a hybnost elektromagnetického pole	318
5.2.1	Poyntingova věta	318
*5.2.2	Hybnost elektromagnetického pole	321
*5.2.3	Termodynamické vztahy v přítomnosti elektromagnetického pole	324
5.3	Elektromagnetické vlny	328
5.3.1	Rovinná elektromagnetická vlna	328
5.3.2	Monochromatická rovinná vlna	332
*5.3.3	Vyzařování elektromagnetických vln	334
5.3.4	Řešené příklady	339
	a) Odraz a lom elektromagnetických vln	339
	b) Tlak záření	341
	c) Povrchový jev (skinefekt)	342
5.4	*Lorentzovy rovnice	344
5.4.1	Mikroskopický popis elektromagnetického pole	345
5.4.2	Odvození Maxwellových rovnic z rovnic Lorentzových	347
	Úlohy ke kapitole 5	350
6	Pohyb částice v elektromagnetickém poli	351
6.1	Nabitá částice v elektromagnetickém poli	351
6.1.1	Pohybová rovnice	351
*6.1.2	Energie a hybnost částice	352
6.1.3	Pohyb v časově neproměnném homogenním poli	356
	a) Homogenní elektrické pole	356
	b) Homogenní magnetické pole	356
	c) Vzájemně kolmé elektrické a magnetické pole	358
*6.1.4	Pohyb v nehomogenním osově symetrickém magnetickém poli	360
6.2	Pohyb gyromagnetické částice v magnetickém poli	362
6.2.1	Pohybová rovnice	362
6.2.2	Larmorova precese	363

6.3 Příkladů použití.....	364
6.3.1 Principy částicové optiky.....	364
6.3.2 Urychlovače nabitých částic.....	368
a) Elektrostatické urychlovače.....	369
b) Lineární (rezonanční) urychlovač.....	370
c) Cyklotron.....	371
d) Betatron.....	372
6.3.3 Hmotnostní spektroskopie.....	373
6.3.4 Magnetická rezonance.....	374
Úlohy ke kapitole 6.....	376
7 Elektrické a magnetické vlastnosti látek.....	378
*7.1 Elektronová struktura látek.....	379
7.1.1 Energie elektronů v atomech a molekulách.....	379
7.1.2 Energie elektronů v kondenzovaných látkách.....	384
7.1.3 Elektronový plyn.....	386
7.1.4 Elektrické a magnetické momenty atomů a molekul.....	389
7.2 Dielektrická a magnetická polarizace.....	392
7.2.1 Dielektrika.....	392
7.2.2 Diamagnetismus a paramagnetismus.....	397
*7.2.3 Metamateriály.....	400
7.2.4 Magneticky uspořádané látky.....	403
7.3 Vedení proudu v pevných látkách.....	404
7.3.1 Obecné charakteristiky vedení proudu v pevných látkách.....	404
7.3.2 Vodivost kovů.....	407
7.3.3 Kontaktní napětí a termoelektrické jevy v kovech.....	411
7.3.4 Vlastní a příměšová vodivost polovodičů, vlastnosti přechodu <i>p-n</i>	415
7.3.5 Supravodivost.....	421
7.3.6 Elektronová emise.....	426
7.3.7 Nenasycený emisní proud, princip elektronky.....	429
7.4 Vedení proudu v kapalinách.....	431
7.4.1 Měrná a molární vodivost roztoků.....	431
7.4.2 Elektrolýza, Faradayovy zákony.....	433
7.4.3 Elektrochemické procesy na elektrodách – elektrodové potenciály, galvanické články.....	435
a) Primární články.....	438
b) Sekundární články.....	439
c) Palivové články.....	441
7.4.4 Polarografie.....	441
7.5 Vedení proudu v plynech.....	442
7.5.1 Nesamostatná vodivost.....	443
7.5.2 Doutnavý a obloukový výboj.....	443
7.6 Základy teorie materiálových konstant.....	447
7.6.1 Permittivita nepolárních látek (Clausiiův–Mosottiův vztah).....	447
7.6.2 Langevinova teorie diamagnetismu atomů a molekul.....	450
7.6.3 Susceptibilita nekovových paramagnetik, permittivita polárních látek (Langevinova teorie).....	451
a) Magnetická susceptibilita paramagnetik.....	452
b) Permittivita polárních látek.....	454
7.6.4 Obecné podmínky platnosti Ohmova zákona, fyzikální podstata Hallova jevu.....	455
7.6.5 Drudeho teorie vodivosti kovů.....	457
7.6.6 Výklad vodivosti roztoků.....	459
7.6.7 Výklad nesamostatné vodivosti plynů, podmínky pro vznik samostatného výboje.....	462
Úlohy ke kapitole 7.....	464

8 Základy teorie elektrických obvodů	467
8.1 Základní pojmy	467
8.1.1 Klasifikace elektrických obvodů a jejich prvků	467
8.1.2 Základní vlastnosti elektrických dvojpólů a čtyřpólů	469
a) Dvojpól	469
b) Čtyřpól	471
8.2 Stejnoseměrné a střídavé lineární obvody v ustáleném stavu	473
8.2.1 Ohmův zákon a Kirchhoffova pravidla v komplexní symbolice	473
8.2.2 Vlastnosti reálných dvojpólů	477
a) Náhradní schéma lineárního zdroje	479
b) Náhradní schéma kondenzátoru	480
c) Náhradní schéma cívky	482
8.2.3 Věta o superpozici	483
8.2.4 Obecné metody analýzy lineárních obvodů v ustáleném stavu	485
a) Přímá aplikace Kirchhoffových pravidel	485
b) Metoda smyčkových proudů	487
c) Metoda uzlových napětí	490
8.2.5 Théveninova věta	491
*8.2.6 Obvody se vzájemnou indukčností	493
8.2.7 Řešené příklady	496
a) Sériové a paralelní rezonanční obvody	497
b) Wheatstonův můstek	499
c) Thomsonův dvojmost	502
d) Měření napětí a proudů v obvodech	504
8.3 Vybrané typy obecnějších obvodů	505
8.3.1 Nesinusové střídavé lineární obvody v ustáleném stavu	505
8.3.2 Neustálený stav v lineárních obvodech	509
8.3.3 Příklady řešení nelineárních obvodů	510
a) Stabilizace napětí Zenerovou diodou	511
b) Stanovení pracovního bodu tranzistoru	513
c) Náhradní schéma linearizovaného čtyřpólu	515
Úlohy ke kapitole 8	516
Dodatek I Přehled vektorové analýzy	519
a) Skalární a vektorové veličiny	519
b) Součiny vektorů	521
c) Transformační vlastnosti vektorů	523
d) Skalární a vektorová pole	524
e) Gradient skalárního pole	526
f) Divergence vektorového pole	529
g) Rotace vektorového pole	532
h) Operátory (grad) a Δ	535
i) Vektorová pole potenciální a solenoidální	536
j) Některé integrální věty vektorové analýzy	539
k) Úlohy k Dodatku I	540
Dodatek 2 Soustavy fyzikálních jednotek	541
a) Charakteristiky soustav jednotek	541
b) Vývoj elektrických a magnetických jednotek	544
c) Přehled rovnic elektromagnetického pole v Gaussově soustavě	548
d) Převodní vztahy jednotek elektrických a magnetických veličin v Mezinárodní a Gaussově soustavě	550
e) Vybrané základní fyzikální konstanty	556

Historický přehled	558
Od Thaleta ke Gilbertovi.....	558
Od Gilberta ke Coulombovi.....	559
Od Coulomba k Ampérovi.....	563
Od Ampéra k Maxwellovi.....	565
Od Maxwella k Einsteinovi.....	569
Od Einsteina k dnešku.....	573
Výzkum elektřiny a magnetismu v našich zemích.....	578
Výsledky a návody řešení úloh	580
Literatura	588
Rejstřík	589